

UDK 305-055.1/.2:2
Prethodno priopćenje
Primljeno: 28. lipnja 2012.

RODNA OSJETLJIVOST U KATOLIČKOM DJEČJEM MJESEČNIKU *MALI KONCIL*

Jeniđe Maroević Kulaga, dipl. kateheta
Osnovna škola Dobriše Cesarića, Zagreb

Sažetak: Predmet istraživanja u ovom radu bilo je promicanje rodne osjetljivosti u području vjerskog odgoja, pri čemu smo analizirali sadržaj dvadeset kratkih priča objavljenih između 2009. i 2010. godine u Malom koncilu – Maku, hrvatskom katoličkom mjesečniku za djecu i mlade. Cilj je bio istražiti je li u karakterizaciji likova i njihovoj zastupljenosti u pričama prisutan rodno osjetljiv ili stereotipan pristup te kakvi se identifikacijski obrasci rodni uloga nude dječacima i djevojčicama. Rezultati analize sadržaja priča pokazuju dominaciju muških likova u pričama, a rodna asimetrija na štetu ženskih likova iskazana je u njihovoj tripot manjoj zastupljenosti među glavnim likovima i u ukupnom uzorku priča te četiri puta manjoj zastupljenosti u naslovima i slikovnim prikazima uz priče. Stereotipne rodne uloge, uz učestalije pripisivanje tradicionalnih rodni osobina ženskim likovima, u većem se postotku pripisuju ženskim nego muškim likovima. Uz muške likove, manjoj stereotipizaciji izloženi su likovi djece te personificirani likovi životinja. Kako su većinu priča napisale žene, proizlazi da one same, promatrajući muške i ženske uloge kroz prizmu rodni stereotipa, pridonose njihovu promicanju u pričama. Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu koji se zalaže za odgoj i obrazovanje u skladu s poštivanjem i promicanjem ljudskih prava, svi socijalizacijski čimbenici imaju trajnu zadaću senzibilizirati za rodnu problematiku i promicati pravedne rodne odnose od najranije dječje dobi. Stoga je za očekivati da će se odgojna uloga Crkve u izgradnji pravednijeg društva intenzivnije ostvarivati promicanjem pravedni rodni odnosa i preko mjesečnika *Mak*.

Ključne riječi: dječje priče, diskriminacija, rodna osjetljivost, rodne uloge, socijalizacija, rodni stereotipi, vjerski odgoj.

Uvod

U današnjem društvu još se uvijek uz rodne uloge¹ žena i muškaraca vezuju određene osobine, vrijednosti i ponašanja za koja se smatra da su svojstvena ženama odnosno muškarcima. Tako se ženama pridaju osobine emocionalnosti, nesamostalnosti, brige za druge, nesigurnosti, ovisnosti o drugima i pasivnosti, dok se uz muškarce vezuje hrabrost, snaga, samostalnost, racionalnost, aktivnost, javno djelovanje i sl. Sagledani u društvenom kontekstu, ti

¹ Pojam roda podrazumijeva „društveno pripisivanje određenih uloga i ponašanja pojedinome spolu, a ono je različito u različitim epohama i kulturama“ (Filipović, 2009:85).

koncepti muškosti i ženskosti odražavaju se kao razlika u podjeli društvene moći, gdje muškarci dominiraju, a žene su podređene u gotovo svim područjima života. Unatoč razvoju emancipacijskih pokreta i proklamiranoj ravnopravnosti žena i muškaraca, utjecaj patrijarhalnog kulturnog nasljeđa i dalje stvara vidljivu asimetriju spolova i rodnu nejednakost (Baranović, 2000). To potvrđuju i u rezultati nekoliko velikih istraživanja, primjerice istraživanja o položaju žena u hrvatskom društvu (Kamenov i Galić, ur., 2009), kao i istraživanja o odnosu žene i muškarca te njihovu položaju u društvu i Crkvi (Čovo i Mihalj, ur., 2008). Rezultati ukazuju na snažan utjecaj patrijarhalnog nasljeđa koji marginalizira položaj žena u hrvatskom društvu, počevši od obitelji, obrazovanja i tržišta rada do politike. I u crkvenim službama žene su marginalizirane, trajno nedostaje i ravnopravne suradnje muškaraca i žena, što je pak u suprotnosti s pozivom Crkve na izgradnju civilizacije ljubavi, koja se gradi i promicanjem rodne osjetljivosti.

Nesklad između pravne i kulturalne emancipacije ili deklarirane i stvarne ravnopravnosti izvor je problema koji podržavanjem nepravednih struktura usporavaju razvoj društva, a uzrokuju i smanjenje već postignutog stupnja ravnopravnosti. U tom kontekstu, svi socijalizacijski čimbenici, od obitelji, škole, medija i Crkve do cjelokupnog društvenog okruženja, suočavaju se s trajnom zadaćom odgojno-obrazovnog djelovanja kojim će senzibilizirati za rodnu problematiku te promicati pravedne rodne odnose već od najranije dječje dobi.

Važnost problematike vezane uz rodne aspekte u odgoju i obrazovanju u novije vrijeme u mnogim europskim zemljama nalazi svoje mjesto i u religijsko-pedagoškim istraživanjima (Filipović, 2011), čime promicanje rodne osjetljivosti postaje i jedna od zadaća religijskog odgoja i obrazovanja. Na tom tragu provedeno je i ovo istraživanje o promicanju osjetljivosti za rodnu perspektivu na području vjerskog odgoja i obrazovanja u hrvatskom okruženju, pri čemu smo analizirali sadržaje kratkih priča objavljenih u katoličkom dječjem mjesečniku *Mali koncil – Mak*.

1. Rodna osjetljivost u društvu i Crkvi

Ženski pokreti svojom su borbom za ravnopravnost obilježili dvadeseto stoljeće te otvorili put prema stalnom rastu osjetljivosti za pitanja ravnopravnosti muškaraca i žena. Ta problematika nalazi svoj odjek i u Crkvi, pa tako papa Ivan XXIII. u socijalnoj enciklici *Pacem in terris* (1963.) među najvažnijim „znakovima vremena“ (prema Filipović, 2008: 166) spominje rastuće zalaganje žena za ravnopravnost u društvu i obitelji, kao i njihovu svijest o vlastitom dostojanstvu. Otvaranje Crkve prema dijalogu sa suvremenim svijetom na Drugom vatikanskom koncilu (1962.-1965.) pridonijelo je stvaranju po-

voljnog ozračja za preispitivanje položaja žena u Crkvi i društvu. Svoje stavove o tom pitanju Koncil iznosi u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*,² u kojoj ističe opravdanost zalaganja žena za ravnopravnost, potvrđuje jednako dostojanstvo žena i muškaraca te potiče sudjelovanje žena u društvenom životu. Ti su stavovi označili radikalni preokret u shvaćanju emancipacije žena u katoličkoj Crkvi, koju je, primjerice, papa Leon XIII. u enciklici *Rerum novarum* (1891.) osudio kao opasnu za obitelj i kršćanski društveni ustroj, a kasnije i Pio XI. u enciklici *Casti cannubi* (1930.) ponavlja osudu emancipacije kao „opakog zločinstva“ (prema Anić, 2008: 40), koje udaljava ženu od obitelji, u kojoj je njezino mjesto.

Porast društvene svijesti o potrebi sustavnijeg uspostavljanja pravednih odnosa među spolovima dovodi na globalnoj razini do stvaranja programa Ujedinjenih naroda poznatog kao *Gender Mainstreaming* (1997) (*Gender Mainstreaming an Overview*, 2002) ili rodno osviještena politika, koja donosi strategije osiguranja osjetljivosti za rodnu perspektivu i postizanje ravnopravnosti spolova koje se trebaju provoditi i odražavati u zakonodavstvu, politici te programima i projektima u svim područjima društvenog djelovanja. Europska unija 2001. prihvaća *Gender Mainstreaming* i tumači ga kao: „sustavno uključivanje situacija, prioriteta i potreba žena i muškaraca u sve politike, imajući u vidu promicanje jednakosti žena i muškaraca“ (prema Anić, 2011, 26) te donosi i posebne mjere za osiguranje provedbe jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

Sve izraženija društvena senzibiliziranost za ravnopravnost spolova i rodnu osjetljivost postaje izazov suvremenoj Crkvi i teološkim promišljanjima koja počinju ozbiljnije sagledavati problematiku marginaliziranog položaja žena u Crkvi, s čime su povezani i prijepori oko prihvaćanja pojma roda i rodno osviještene politike. Među crkvenim dokumentima koji iznose stajališta o rodu postoje dokumenti s negativnim stajalištima, kao, primjerice, dokument *Brak, obitelj i „de facto“ bračne zajednice* (2000) Papinskog vijeća za obitelj (prema Anić, 2011), u „kojem se rod ne predstavlja kao sredstvo analize i/ili provedbe ravnopravnosti žena i muškaraca, nego se uglavnom vezuje uz seksualnost i, posljedično, uz promicanje homoseksualnosti“ (Anić, 2011: 93). Od dokumenata s pozitivnim stajalištima, koji rodnu politiku sagledavaju kao sredstvo promicanja pravednih rodnih odnosa između muškaraca i žena, ističe se službeni dokument komisije *Iustitia et Pax* Njemačke biskupske konferencije (2004) pod nazivom *Rodna pravednost i djelovanje Crkve po svem svijetu*³ (prema Anić, 2011). U dokumentu se iznosi kako je prihvaćanje rodno osjetljive politike za Crkvu „osjetljiva zadaća s obzirom na to da je Crkva u prošlosti imala veliku ulogu u širenju tradicionalnih spolnih uloga što se mora

² Usp. *Gaudium et Spes*, GS, 9, 29, 52, 60.

³ Deutsche Kommission *Iustitia et Pax*, *Geschlechtergerechtigkeit und weltkirchliches Handeln*. Ein Impulspapier der Deutschen Kommission *Iustitia et Pax*, 7.

ocijeniti kao jednostrano i štetno“ (prema Anić, 2011, 30). Naime shvaćanje spolnih uloga vezivalo se uz određene obrasce ponašanja koji su s vremenom postali samorazumljivi te su doveli do velikih nepravdi među spolovima koje traju još i danas. Nadalje se zaključuje: „budući da je poziv Crkve djelovati na humaniziranju svijeta i uspostavi civilizacije ljubavi u kojoj nepravde moraju biti uklonjene, ciljevi rodno osviještene politike (gender mainstreaming) pokazuju se pogodnima“ (prema Anić, 2011, 31).

Komisija se poziva i na biblijske tekstove o stvaranju čovjeka kao slike Božje⁴ koja potiče na zalaganje oko društvene i političke ravnopravnosti, kao i na tekst Pavlove poslanice Galaćanima⁵ kojom potvrđuje jednaku vrijednost svih ljudi pred Bogom bez obzira na razlike među njima. Također Komisija navodi biblijsko-teološko utemeljenje rodno osjetljive politike, gdje je za uređenje odnosa među spolovima temeljno učenje o Bogu kao Trojstvu. Pritom se jedinstvo trojedinog Boga uspoređuje s ljudskom zajednicom u kojoj bi svi članovi živjeli u zajedništvu, bez nametanja moći i vlasti jednih nad drugima.

I u Crkvama drugih zapadnih zemalja prisutna su trajna nastojanja oko uspostavljanja pravednih rodnih odnosa kroz pastoralne aktivnosti te različite projekte i istraživanja, što govori o sustavnijem sagledavanju problema veza-nih uz položaj žena u Crkvi.

Procesi demokratizacije započeti devedesetih godina u Hrvatskoj utjecali su i na rast društvene svijesti o potrebi promicanja pravednih rodnih odnosa kao univerzalno priznatih vrijednosti, pri čemu se očekivao doprinos svih društvenih čimbenika, pa tako i Crkve. No situacija u hrvatskoj Crkvi ukazuje da svijest o potrebi promicanja rodno osjetljivog pristupa nije na razini svijesti Crkve u zapadnim zemljama. Objašnjenje za takvu situaciju daje teologinja Rebeka J. Anić (2003) u svom istraživanju u kojem je analizirala pisanje katoličkih časopisa u Hrvatskoj o ženama tijekom dvadesetog stoljeća. Razloge nedovoljne osjetljivosti za problem pravednih odnosa među spolovima nalazi u teškim političkim prilikama koje su pratile hrvatski narod kroz povijest sve do kraja dvadesetog stoljeća. Borba za nacionalni identitet i samostalnost dugo je bila primarni zadatak, pa u okolnostima političke podređenosti cjelokupnog naroda žene nisu iznosile i vlastitu podređenost u patrijarhalnom društvenom ustroju, koji je jačao u vremenima ugroženosti nacionalnog identiteta. U tom kontekstu važnu je ulogu imala Crkva u očuvanju nacionalnog i vjerskog identiteta, a time i u očuvanju tradicionalnih patrijarhalnih vrijednosti i struktura. Za pokoncilsku situaciju Crkve u Hrvata, glede uloge i položaja žena, teolog Josip Baloban ustvrđuje da se nije dogodila “željena i očekivana, a ujedno i neodgodiva i opravdana promocija žene kao posve ravnopravnog i u jednakoj mjeri i na svim crkvenim razinama suodgovornog pastoralnog djelatnika u događanju Crkve“ (Baloban, 1990, 267). Takvo se stanje nastavilo i nakon

⁴ Post 1, 26-28.

⁵ Gal 3, 28.

demokratskih promjena u Hrvatskoj, čemu je uvelike pogodovao i nametnuti rat na hrvatskom teritoriju.

Uvid u današnji položaj žena u društvu i Crkvi, prema već spomenutim istraživanjima, ukazuje da se položaj žena nije značajnije promijenio te da patrijarhalno nasljeđe i dalje podržava nepravedne odnose utemeljene na rodnim stereotipima.

2. Rodni stereotipi u literaturi za djecu

Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća američka istraživanja o rodnim stereotipima u dječjoj literaturi (Peterson, 1990), koja su obuhvaćala slikovnice, knjige, školske knjige i časopise, ukazivala su na ukorijenjene stereotipne prikaze likova žena i muškaraca, gdje su žene najčešće prikazane kao pasivne, ovisne i podređene, a muškarci kao aktivni, neovisni i, za razliku od ženskih likova, sposobni i kompetentni. Dominaciju muških likova dodatno je naglašavala i njihova brojčana nadmoćnost nad ženskim likovima. Te činjenice potaknule su niz pitanja o utjecaju rodnih stereotipa koji se javljaju u dječjoj literaturi na ponašanje djece, oblikovanje njihovih stavova i vrijednosnog sustava te obrazaca rodnih uloga. Odgovore na ta pitanja dala su istraživanja u području dječje literature (Peterson, 1990; Kortenhuis i Demarest, 1993), koja otkrivaju da učestalo susretanje djeteta s tekstovima i slikama stereotipnih prikaza rodnih uloga potiče dijete da se i samo ponaša prema tim obrascima. Utvrđeno je također da utjecaj stereotipnog prikazivanja rodnih uloga može imati negativne učinke na afektivni i kognitivni razvoj djeteta, osobito na djetetovo samopoimanje te na razvoj njegova samopoštovanja, što osobito pogađa samopoštovanje kod djevojčica (Peterson, 1990).

Svjesna mogućih negativnih učinaka koje dječja literatura može ostaviti na kognitivni i afektivni razvoj djeteta, američka organizacija *Child Study Association* (prema Peterson, 1990) ustanovila je 1969. „Listu preporučenih knjiga za djecu“,⁶ napominjući da dječje knjige trebaju promicati pozitivne etičke vrijednosti što se odnosi i na rodnu pravednost. Također se američki *The Council on Interracial Books for Children* (1976, prema Peterson, 1990) zalaže da sadržaji dječje literature podjednako trebaju odražavati interese svih skupina demokratskog društva. Stoga se traži da u duhu demokratskih ideala autori i ilustratori prikazuju djeci, budućim građanima, s jednakim poštovanjem sve likove u pričama, bez obzira na razlike po pitanju dobi, spola, rodnih uloga, etničkih, rasnih, vjerskih i drugih razlika. Tadašnja istraživanja sadržaja dječjih knjiga objavljenih u SAD-u upozoravala su da je sustav vrijednosti koji su promicale bio vezan isključivo uz višu društvenu klasu bijele rase, pri čemu

⁶ List of recommended books.

su žene bile prikazane u tradicionalnim rodnim ulogama vezanim uz domaćinstvo, dok su emancipirane uloge žena pratili negativni komentari.

Te spoznaje pokrenule su promjene u području dječje literature, kojima se htjelo senzibilizirati autore na jednako poštovanje svih oblika različitosti, osobito one vezane uz rodnu ravnopravnost koja zagovara razvoj sposobnosti svake osobe bez ograničenja zadanih rodnim ulogama. Promicanje humanih vrijednosti i ravnopravnih rodnih odnosa u dječjoj literaturi omogućuje usvajanje tih vrijednosti već od najranije dobi. Stoga pojedini autori smatraju da dječja literatura ima moć koja može mijenjati obiteljske kulture, kulture naroda i svijeta (Lystad, 1980, u Peterson, 1990). No upozoravaju pritom na djelovanje „rodnih shema“ (Neisser, 1976, u Peterson, 1990) koje utječu na djetetovo razumijevanje koncepta muškosti i ženskosti, a koje se usvajaju socijalizacijom u obitelji. Prema modelu „teorije shema“ (Neisser, u Peterson, 1990), sheme označavaju okvir unutar kojega se organizira nečije shvaćanje svijeta, a na koji utječe okruženje. U svojem istraživanju Crawford i Chaffin (prema Peterson, 1990) navode primjere dječjih komentara bajke o Snjeguljici, koji pokazuju utjecaj djetetove rodne sheme na tumačenje pojedinih događaja. Primjerice ako je dijete prihvatilo stereotip da kućanski poslovi pripadaju dužnostima žena, nije mu bilo neobično da Snjeguljica posprema nered koji rade patuljci. Nasuprot tomu, dijete koje nije u svoju rodnu shemu ugradilo takav rodni stereotip čudilo se zašto svaki patuljak ne posprema sam svoje stvari. Autori napominju da rodne sheme kao „internalizirani socijalni konstrukti“ (Crawford i Chaffin, 1986, u Peterson, 1990) utemeljeni na iskustvu nisu nepromjenjive, već se mogu mijenjati odgojem.

Daljnja istraživanja (Martin i Halverson, 1983; Signorella i Liben, 1984; u Peterson, 1990) utvrdila su da usvojene rodne sheme utječu na kognitivne postupke kao što su razumijevanje, prisjećanje, raspoređivanje naučenih koncepata te zaključivanje vezano uz pojedina područja. Primjerice učenici osnovci iskazivali su nakon čitanja priča o ljudima koji su se borili protiv spolne diskriminacije manje stereotipne stavove prema poslovima koji se spominju u pričama. Također je utvrđeno da su djeca, nakon slušanja priča o netradicionalnim rodnim ulogama koje su se odnosile na njihov spol, pamtila mnogo više detalja i kroz dulje vrijeme nego kad su slušala priče o tradicionalnim rodnim ulogama njihova spola. Pojedina su istraživanja pokazala da neke teme u pričama mogu poslužiti kao poticaj za promjenu ponašanja. Naime predškolskoj djeci čitale su se dvije vrste priča, jedne koje su poticale zalaganje za neko postignuće posebno djevojčica i posebno dječaka te druge koje nisu poticale njihovo zalaganje. Nakon čitanja priča koje su poticale zalaganje djevojčica, djevojčice su pokazivale mnogo više ustrajnosti u izvršavanju zadanih zadaća nego kad su slušale priču koja je poticala zalaganje dječaka ili priču gdje se nije poticalo zalaganje. Isto se događalo i s dječacima koji su,

ovisno o sadržaju priče, također mijenjali ponašanje po istom uzorku kao i djevojčice.

Navedena istraživanja ukazala su na potrebu razvijanja društvene svijesti o štetnim posljedicama koje već u najranijoj dobi može ostaviti dječja literatura u kojoj se promiču stereotipni obrasci rodni uloga. Literarni i likovni sadržaji sa stereotipnim obrascima ponašanja potiču djecu da se ponašaju na isti način, a asimetrični odnosi moći koji proizlaze iz toga negativno se odražavaju na samopoimanje djeteta te na izgradnju samopoštovanja, osobito kod djevojčica. Stoga se naglašava potreba trajne edukacije odgojitelja, u formalnom i neformalnom odgoju i obrazovanju, o važnosti odbacivanja sadržaja koji promiču stereotipne rodne uloge u dječjoj literaturi.

3. Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja u ovom radu bio je utvrditi prisutnost rodni stereotipa u području dječje literature u Hrvatskoj, i to na primjeru dvadeset kratkih priča objavljenih tijekom 2009. i 2010. g. u dječjem katoličkom mjesečniku *Mali koncil* ili *Mak*. Budući da se mnogi sadržaji *Maka* koriste u nastavi školskog vjeronauka te u župnoj katehezi od predškolskog do tinejdžerskog uzrasta, kao takvi mogu utjecati na oblikovanje stavova i vrijednosti, a time i obrazaca postojećih rodni uloga kod djece i mladih.

Metodom analize teksta istraživali smo na koji se način rodne uloge dječaka i djevojčica shvaćaju u pričama u *Maku* te promiče li se u prikazivanju muških i ženskih likova rodna osjetljivost ili rodni stereotipi. U tu svrhu proveli smo kvantitativnu analizu teksta priča, pri čemu smo promatrali:

- učestalost pojavljivanja muških i ženskih likova u pričama
- učestalost pojavljivanja muških i ženskih likova kao glavnih nositelja radnje
- psihosocijalne osobine muških i ženskih glavnih likova prema skali Williams i sur. (prema Oskamp i sur., 1996)
- prisutnost stereotipni i nestereotipni uloga kod muških i ženskih likova
- učestalost pojavljivanja muških i ženskih likova u naslovima priča
- učestalost pojavljivanja muških i ženskih likova u likovnoj opremi priča
- zastupljenost autora i autorica priča.

Analiza muških i ženskih likova uključivala je ljudske likove, odrasle i dječje, te personificirane likove životinja.

3.1. Instrument za analizu teksta

Za analizu je korišten izvorno izrađen instrument kodiranja (prilog 1.) od šezdeset šest čestica temeljen na instrumentu Sue Wharton (Wharton,

2005) u kojem su muški i ženski likovi podijeljeni na odrasle i dječje likove, personificirane muške i ženske likove životinja, skupine muških likova, skupine ženskih likova te muško-ženske skupine. Instrument smo nadopunili već spomenutom skalom psihosocijalnih osobina prema Williams i sur. (prema Oskamp i sur., 1996), koja se sastoji od popisa međusobno kontrastnih osobina koje se tradicionalno pripisuju muškarcima odnosno ženama.

Odrasle i dječje likove ispitivali smo odvojeno želeći utvrditi koji se profili likova, među odraslim i dječjim likovima, nude dječacima i djevojčicama kao uzor za identifikaciju.

Skupine likova koje su se javljale u pričama promatrali smo kao jedan lik, budući da su djelovale kompaktno i iskazivale osobine kao individualni likovi, čime su također mogli pridonositi identifikaciji i oblikovanju rodni uloga kod djece (Wharton, 2005). Ukoliko su glavni likovi u priči bili likovi bez određenog roda (primjerice nalivpero, visibaba i sl.), njih nismo uzimali u obzir za analizu, jer kao takvi nisu pokazivali rodne obrasce ponašanja.

Uzorak je sastavljen od dvadeset kratkih priča (prilog 2.) koje su objavljivane u dječjem katoličkom mjesečniku Mak tijekom 2009. i 2010. Godišnje je izdavano deset brojeva, a u svakom je broju objavljena po jedna priča, što iznosi deset priča po godištu.

4. Rezultati istraživanja

4.1.1. Ukupan broj likova u pričama prema spolu

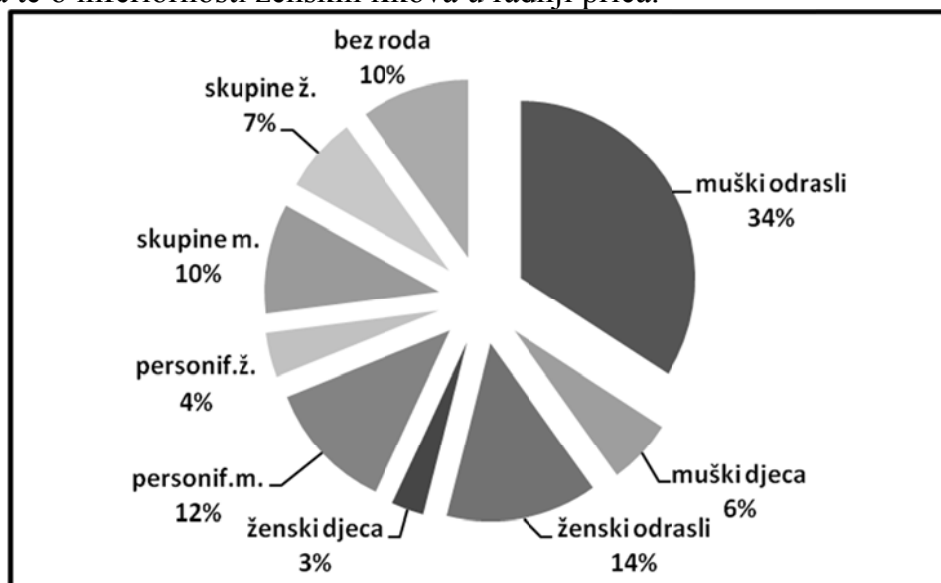
U analizi sadržaja dvadeset Makovih priča prvo smo istražili ukupan broj likova prema spolu u koje su se ubrajali ljudski likovi, personificirani likovi životinja, skupine likova te likovi bez određenog roda. Ukupan broj likova iznosio je stotinu trideset dva, od kojih su muški ljudski likovi zastupljeni s četrdeset pet odraslih likova (34%) i osam dječjih likova (6%), što zajedno iznosi pedeset tri ljudska muška lika (40%). Ženski ljudski likovi su, od ukupnog broja, zastupljeni s osamnaest odraslih (14%) i četiri dječja lika (3%), što je ukupno dvadeset dva ženska lika (17%).

Personificirani likovi životinja muškog roda od ukupnog broja likova javljaju se sa šesnaest likova (12%), a personificirani likovi životinja ženskog roda s pet likova (4%).

Skupine koje se pojavljuju u pričama nalazimo samo kod ljudskih likova, a kako je prije navedeno, promatrali smo ih kao jedan lik. Muških skupina bilo je četrnaest (10%), mješovitih muško-ženskih skupina devet (7%), dok ženskih skupina nema.

Likovi bez određenog roda kao, primjerice, dobrota, nalivpero, visibaba i sl. bili su zastupljeni s trinaest likova (10%) od ukupnog broja likova (slika 1).

Dobiveni podaci ukazuju na rodnu asimetriju u korist muških likova, koji brojčano dominiraju u svim kategorijama, od odraslih i dječjih do personificiranih likova životinja i muških skupina, i to za dvije trećine više od likova u ženskim kategorijama, a među kategorijama muških likova dominiraju odrasli ljudski likovi. Dominacija muških likova može kod čitatelja, djece i mladih, pridonositi stvaranju dojma o većoj važnosti muških likova za događanja u pričama te o inferiornosti ženskih likova u radnji priča.



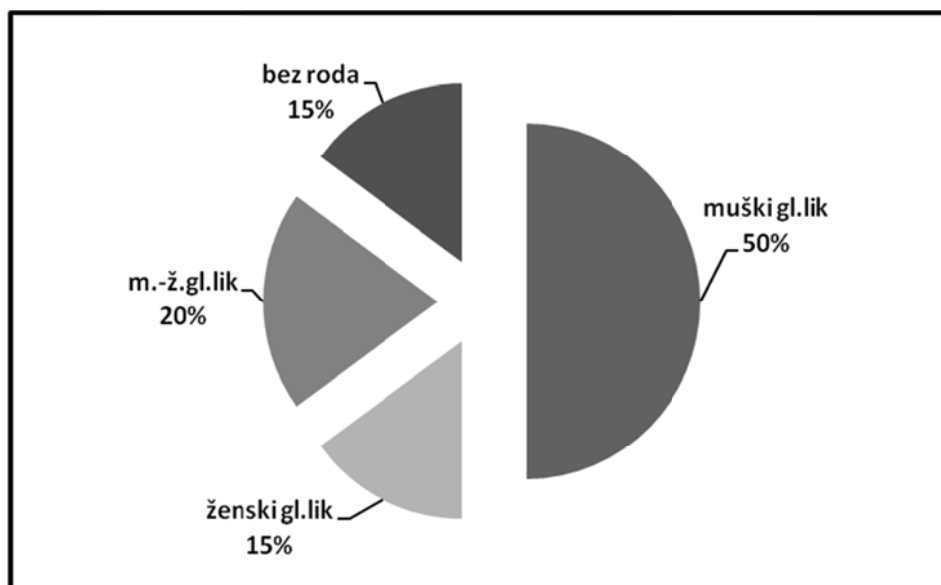
Slika 1. Ukupna zastupljenost likova u pričama, N=132

4.1.2. Glavni likovi u pričama prema spolu

Analizirajući zastupljenost glavnih likova u pričama prema spolu, prvo smo istražili udio priča s muškim glavnim likovima, zatim udio priča sa ženskim glavnim likovima te udio priča u kojima su zajedno muški i ženski glavni likovi. Nakon toga istražili smo udio glavnih likova u pričama prema kategorijama odraslih i dječjih muških i ženskih likova, personificiranih likova životinja muškog i ženskog roda te skupina likova u koje smo ubrojili muške, ženske te muško-ženske skupine.

Od dvadeset analiziranih priča, u deset priča (50%) glavni likovi bili su isključivo muškog roda (Tamjankovo svjedočenje, Pinhas brzonogi i Dizma sućutni, Kamen ljubavi, Baštinik, Neposlušni konj, Čupkove nevolje, Kako je dječak pobijedio zimu, Zemlja patuljaka, Tajni recept i Trik); u četiri priče (20%) zajedno se javljaju muški i ženski glavni likovi (Suze, Kako je Miro sanjao nebo, Gospina pomoć i Šapat koji grije srca); isključivo ženski glavni likovi javljaju se u tri priče (15%) (Mišja posla, Zlatno jaje i Najljepši rođendan). Glavni likovi bez određenog roda javljaju se u tri priče (15%) (Nalivpero dobra srca, Kako putuje dobrota, Miljenica proljeća).

Podaci ponovno ukazuju na asimetrične rodne odnose. Naime broj priča s muškim glavnim likovima triput je veći od broja priča sa ženskim glavnim likovima. Asimetriju ponešto ublažuje jedna petina priča u kojima se zajedno pojavljuju i muški i ženski glavni likovi (slika 2).



Slika 2. Postotak priča prema udjelu glavnih likova po spolu, N=20

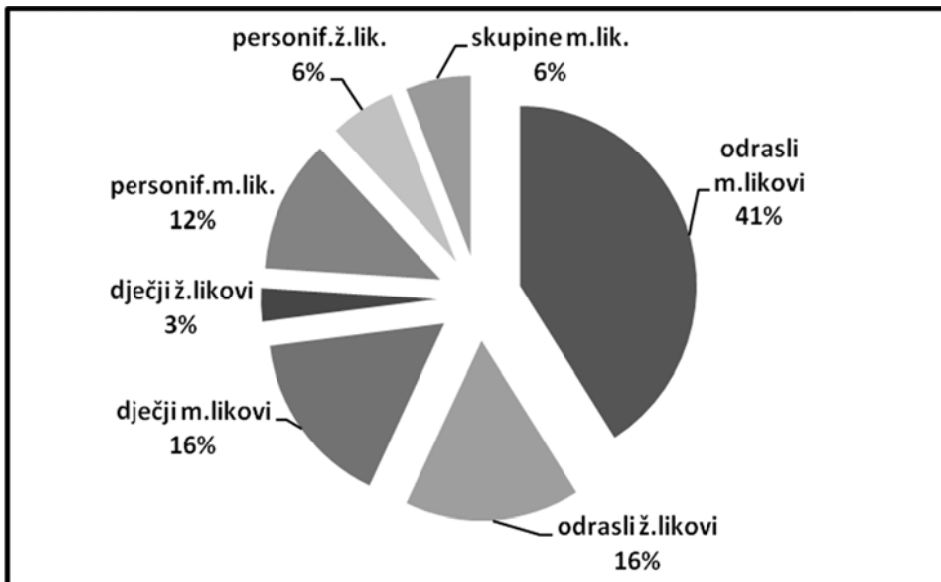
Nakon toga analizirali smo udio glavnih likova u pričama po spolu i kategorijama, koji su obuhvaćali muške i ženske ljudske likove, odrasle i dječje, personificirane muške i ženske likove životinja te skupine likova (slika 3).

U dvadeset priča, ukupan broj glavnih likova iznosio je trideset dva lika. Od toga je među odraslim ljudskim likovima muškog roda bilo trinaest likova (41%), dječjih muških likova bilo je pet (16%), personificiranih muških likova životinja bilo je četiri (12%) te dvije skupine muških likova (6%), koje smo promatrali kao pojedinačne likove, što je sve zajedno iznosilo dvadeset četiri muška glavna lika (75%).

Od ukupnog broja glavnih likova, ženskih likova bilo je osam (25%), i to pet ljudskih odraslih likova (16%), jedan dječji lik (3%) te dva personificirana lika životinja (6%), dok ženskih skupina nije bilo.

Rezultati potvrđuju dominaciju muških likova među glavnim likovima. Omjer odraslih muških glavnih likova i odraslih ženskih glavnih likova bio je trinaest naprama pet (41% : 16%), što je dva i pol puta više u korist muških likova. Dječjaka je među glavnim likovima pet (16%), a djevojčica jedna (3%), što je čak pet puta više u korist muških dječjih likova. I kod personificiranih likova također prevladavaju muški likovi, kojih ima četiri (12%) naprama dva ženska lika (6%), a tu su još i dvije skupine muških likova, dok ženskih skupina nema. Rodna asimetrija na štetu ženskih glavnih likova, kako odraslih tako,

još više, i dječjih, učinila je ženske likove, osobito djevojčice, gotovo nevidljivima.



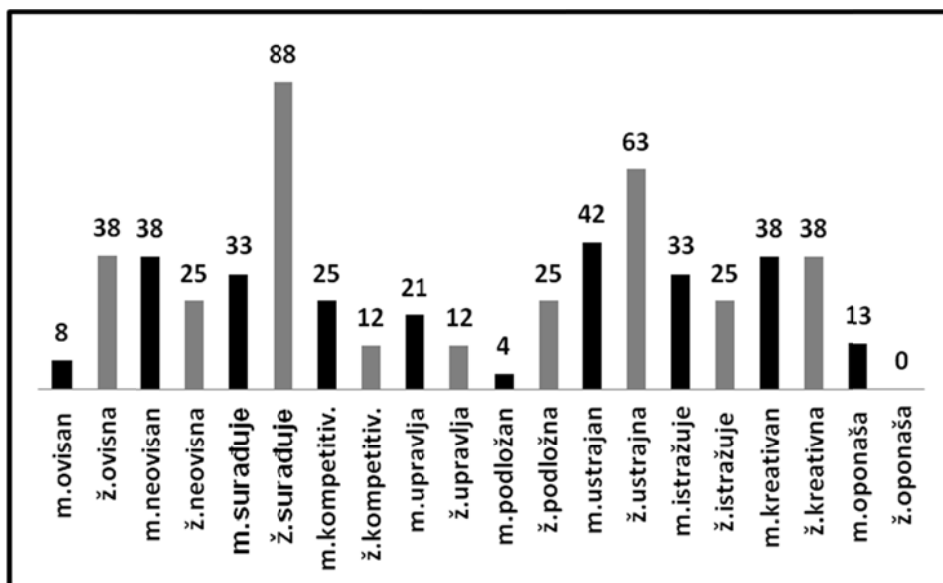
Slika 3. Udio muških i ženskih glavnih likova po kategorijama: odrasli, djeca, personificirani likovi životinja i skupine likova, N=32

4.3. Psihosocijalne osobine muških i ženskih glavnih likova

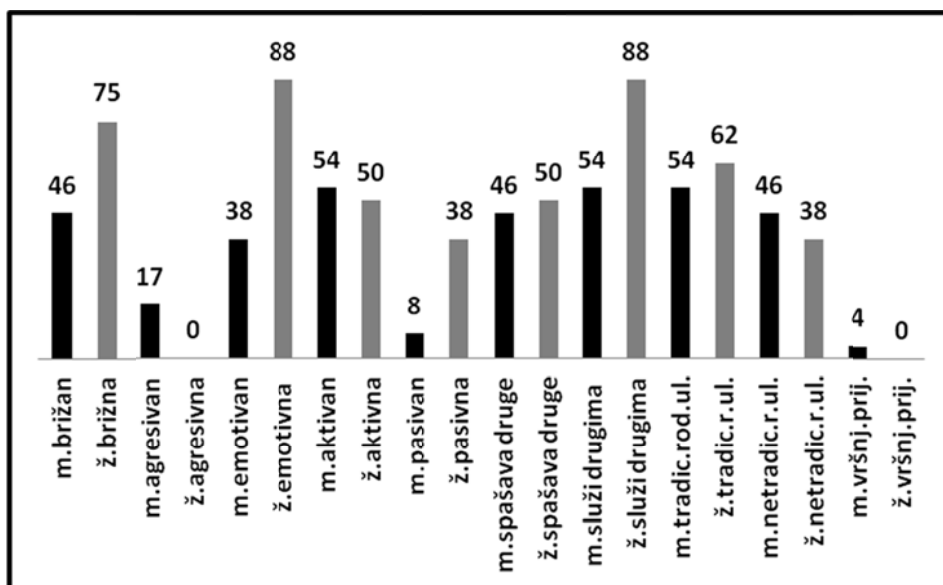
Za ispitivanje psihosocijalnih osobina glavnih likova koristili smo se tablicom Williams i sur. (prema Oskamp i sur., 1996), sastavljenom od dvadeset međusobno kontrastnih osobina (slike 5 i 6), od kojih se jedne tradicionalno pripisuju muškarcima, a druge ženama, te su stoga pogodne za otkrivanje stereotipnog načina pripisivanja rodni uloga.

Analizirajući psihosocijalne osobine glavnih likova, dvadeset četiri muška i osam ženskih likova, kod svakog od njih pronalazili smo od četiri do sedam različitih osobina. Muškim glavnim likovima češće su se pridavale osobine koje se tradicionalno pripisuju muškarcima, pa primjerice aktivnost nalazimo kod trinaest likova (54%); spašavanje drugih kod jedanaest likova (46%); neovisnost kod devet likova (38%); istraživanje kod osam likova (33%); kompetitivnost kod šest likova (25%); upravljanje drugima kod pet likova, (21%) te agresivnost kod četiri lika (17%).

Kod muških glavnih likova nalazili smo u nešto višim postotcima i osobine koje se tradicionalno pridaju ženskim likovima, pa primjerice služenje drugima nalazimo kod trinaest likova (54%); ustrajnost kod deset likova (42%); brižnost kod deset likova (42%); emotivnost kod devet likova (38%); suradnju kod osam likova (33%). Karakterizacija likova kod koje se uravnotežuje zastupljenost tradicionalno "ženskih" i "muških" osobina dovodi do smanjene stereotipizacije muških glavnih likova (slike 5 i 6), što može biti i odraz manje društvene kontrole prema muškarcima.



Slika 5. Prvih 10 osobina glavnih likova prema spolu, u postotcima
 (prema Williams i sur., u Oskamp i sur., 1996)



Slika 6. Drugih 10 osobina glavnih likova prema spolu, u postotcima
 (prema Williams i sur., u: Oskamp i sur., 1996)

Ženski glavni likovi u pričama su u visokom postotku okarakterizirani osobinama kao emotivnost, kod sedam likova (88%); suradnja, kod sedam likova (88%); služenje drugima, kod sedam likova (88%); brižnost, kod sedam likova (88%); ustrajnost, kod pet likova (63%); spašavanje drugih, kod četiri lika (50%); ovisnost o drugima, kod tri lika (38%); pasivnost, kod tri lika (38%); podložnost, kod dva lika (25%). Od tradicionalno muških osobina žen-

skim likovima pripisuju se osobine kao aktivnost, kod četiri lika (50%); spašavanje drugih, kod četiri lika (50%) i kreativnost, kod tri lika (38%). Visoki postotci „ženskih“ osobina i manji broj „muških“ osobina kod ženskih glavnih likova ukazuju da su ženski likovi, za razliku od muških, jače vezani uz rodne stereotipe, što govori o većoj društvenoj kontroli kojoj su žene podvrgnute i od koje se teže oslobađaju nego muškarci.

Neke od osobina iz Williamsove skale ne nalazimo kod ženskih likova, a kod muških su one zastupljene u nešto nižim postotcima, kao primjerice agresivnost (17%), oponašanje (13%) i vršnjačko prijateljstvo (4%) (slike 5 i 6).

Uklapanje glavnih likova u tradicionalne rodne uloge, prema Williamsovoj skali, u većem je postotku zastupljeno kod ženskih likova, i to kod pet (62%) likova (suosjećajne majke, baka, vrijedna požrtvovna pomoćnica i sl.), dok je kod muških zastupljena kod trinaest (54%) likova (izumitelj, vođa, mudrac, graditelj, poduzetni mladići i sl.). Uklapanje likova u netradicionalne uloge pokazuje jedanaest muških likova (46%) te tri ženska lika (38%) (slike 5 i 6).

Distribucija psihosocijalnih osobina pokazuje da unutar prevladavajućeg stereotipnog okvira u kojem se oblikuje većina rodni uloga likova u pričama postoje tendencije prema smanjenju stereotipizacije koja se više očituje kod muških nego kod ženskih likova. Ženski likovi pretežno se nalaze u okruženju privatnosti u kojoj nemaju mnogo utjecaja na vanjske događaje, a samo u nekoliko slučajeva u pričama izlaze iz okvira rodni uloga zadanih tradicijom. Takva podjela rodni uloga odražava jači utjecaj društvene kontrole kad su u pitanju žene.

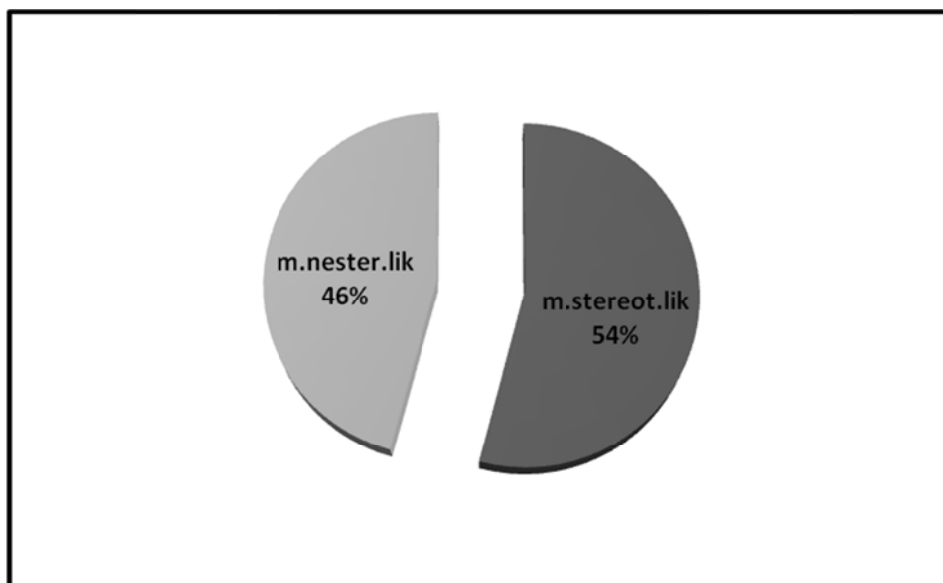
4.4. Stereotipne i nestereotipne rodne uloge glavnih likova

Kako je ovaj rad usmjeren na istraživanje osjetljivosti za rodnu perspektivu u Maku, to smo detaljnije analizirali stereotipne i nestereotipne rodne uloge muških i ženskih glavnih likova po kategorijama odraslih, djece, personificiranih likova i skupina likova, promatrajući dvadeset četiri muška glavna lika i osam ženskih glavnih likova. Od ukupnog broja muških glavnih likova bilo je petnaest odraslih likova, od kojih osam likova (53%) sa stereotipnim rodni ulogama (profesor izumitelj, mudri Starješina-vođa, mudri Svebogot, vrijedni graditelj baštinik Petar, odrješiti svetac Antun, mudrac i poduzetni mladići Luka i Marko). Nestereotipne rodne uloge nalazimo kod sedam odraslih muških likova (47%), od kojih pet iskazuje naglašene osobine pomaganja, brižnosti i emotivnosti, što su tradicionalno „ženske“ osobine, a čime se uklapaju u općeljudske i kršćanske vrijednosti ljubavi i altruizma (Isus, anđeli, patuljci, patuljak Tobi i pekar Marko). Dva se lika iz početnih stereotipnih negativni rodni uloga preobražavaju u nestereotipne pozitivne uloge (tvrdokorni bogataš koji postaje dobrotvor te razbojnik Dizma koji se kaje i suosjećajan je). Muški odrasli likovi u pričama odlikuju se i čitavim nizom raznolikih za-

nimljivih i dinamičnih rodnih uloga, koje čitateljima dječacima nude kao identifikacijski obrazac muškarca sposobnog za mnoge vrste utjecajnih zanimanja.

Među pet muških dječjih glavnih likova, tri (60%) se uklapaju u stereotipne uloge malih dječaka (dva mala dječaka povezana s majkama i jedan nestašni dječak), dok su dva dječaka (40%) nestereotipnih uloga (jedan uz molitvu postaje nenasilan i suosjećajan, a drugi nesebično pomaže i žrtvuje se za druge). Uz tri nezanimljive stereotipne rodne uloge dječaka, nalazimo i na dvije nestereotipne uloge koje promiču humane i kršćanske vrijednosti.

Od četiri personificirana muška lika životinja, dva se lika (50%) u početku prikazuju u negativnim stereotipnim rodnim ulogama, koje se kasnije mijenjaju u pozitivne stereotipne uloge (vjeverica Čupko i magarac). Druga dva lika imaju nestereotipne rodne uloge (50%), jedan s negativnom ulogom lika koji se pretjerano ukrašava i uznosi (konj Vranac), a jedan s pozitivnom ulogom obraćenika (prašćić Tamjanko). Kako je već prethodno utvrđeno, kod muških glavnih likova donekle je uravnotežena podjela stereotipnih i nestereotipnih rodnih uloga, jedanaest muških glavnih likova (46%) ima nestereotipne rodne uloge u pričama, dok je trinaest likova (54%) zadržalo stereotipne rodne uloge (slika 7).



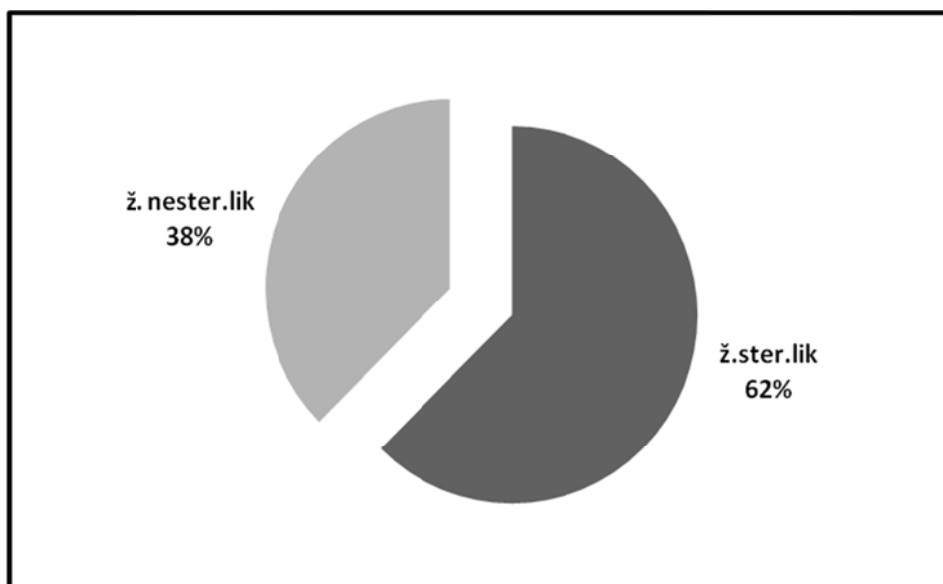
Slika 7. Stereotipne i nestereotipne rodne uloge kod muških glavnih likova, N=24

Od ukupno osam ženskih glavnih likova bilo je pet odraslih likova, od kojih su četiri (80%), uklopljena u tradicionalne stereotipne rodne uloge, što je vidljivo u ulogama bake i triju majki (od kojih je jedna Gospa). Samo jedan odrasli lik (20%) donekle nadilazi stereotipni okvir u liku samostalne, bogate i sebične djevojke koja se mijenja i počinje pomagati siromašnima. Njoj se pridružuje i jedini ženski dječji lik, djevojčica Ana, neovisna, poduzetna, posveće-

na učenju i istraživanju te spašavanju onih koji su u nevolji, čime potpuno izlazi iz stereotipne rodne uloge.

Od dva ženska personificirana lika životinja jedan se uklapa u stereotipnu rodnu ulogu pomaganjem drugima, strpljivim radom i skromnošću (Kokica). Nasuprot njoj, mišica Tida istupa iz stereotipa kao aktivna, hrabra i radoznala te svojim znanjem spašava cijelu obitelj.

Malobrojni ženski glavni likovi u analiziranim Makovim pričama u većem su postotku uklopljeni u rodne stereotipne uloge nego muški likovi (slika 8). Pet likova uklopljeno je u stereotipne rodne uloge (62%) vezane uz privatnost i obitelj (Kokica, majke i baka), dok su tri ženska lika (38%) nestereotipnih rodni uloga, gdje se osobito ističe dječji i personificirani lik.



Slika 8. Stereotipne i nestereotipne rodne uloge kod ženskih glavnih likova, N=8

Zaključno, muški likovi u pričama po svojim su ulogama mnogo raznolikiji i zanimljiviji od ženskih likova, što se osobito odnosi na odrasle muške likove, kao i na personificirane likove. Oni u pričama dominiraju brojem i različitošću uloga, glavni su pokretači i nositelji radnje, ali su i manje stereotipizirani uslijed uravnoteženih „muških“ i „ženskih“ osobina. Odrasli ženski likovi brojčano su podzastupljeni te se u većem postotku uklapaju u rodne stereotipne okvire. Za razliku od muških likova, kod kojih se kao socijalizacijski obrazac nudi niz društveno važnih zanimanja, kod ženskih likova, osobito odraslih, vidljiv je sužen izbor uloga, vezanih pretežno uz obiteljsko okruženje, čime je naglašen socijalizacijski obrazac žene povezane uz privatnost i obitelj.

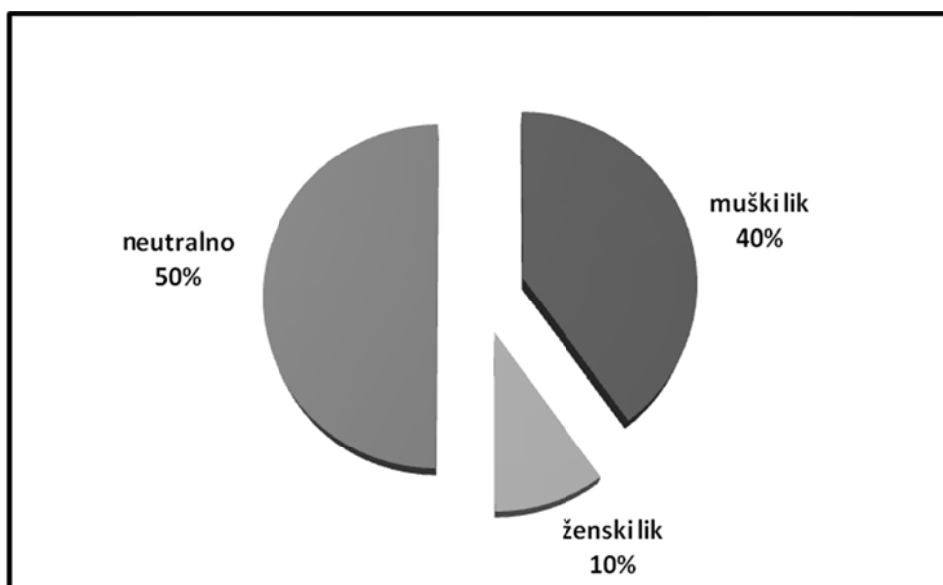
Kod likova djece, koji su dječacima i djevojčicama kao ciljnoj čitateljskoj publici. Maka najbliži za rodnu identifikaciju, ponavlja se rodna asimetrija na štetu ženskih likova, pa su djevojčice u pričama jedva vidljive. Likovi dje-

čaka donekle su ravnomjerno podijeljeni na stereotipne i nestereotipne likove, gdje kod ovih drugih prevladavaju osobine altruizma, osjećajnosti, razumijevanja i pobožnosti, čime se dječacima nudi identifikacijski obrazac povezan uz poželjno ponašanje kršćanskih vjernika. Jedina djevojčica u svih dvadeset priča nestereotipan je lik koji promiče važnost učenja, znanja i prijateljstva. Istaknute su joj osobine radoznalosti, istraživanja te samostalnosti i poduzetnosti, a pridružuje joj se i personificirani lik mišice sličnih osobina, čime ta dva dinamična ženska lika donekle ublažavaju dojam nevidljivosti ženskih likova, osobito djevojčica.

4.5. Zastupljenost likova po spolu u naslovu priče

Analiza naslova priča prema učestalosti spominjanja muških i ženskih likova pokazuje da se u osam od ukupno dvadeset naslova spominju likovi muškog roda (40%). U četiri naslova nalazimo imena muških likova (Tamjan-kovo svjedočenje, Pinhas brzonogi i Dizma sućutni, Čupkova nevolja, Kako je Miro sanjao nebo), a u četiri naslova imenice muškog roda (Kako je dječak otjerao zimu, Baštinik, Nezahvalni konj, Zemlja patuljaka). Ženski se likovi spominju u dva naslova (10%) (Miljenica proljeća i Gospina pomoć), dok kod ostalih naslova nema izričite naznake o spolu likova, a također nema ni naslova u kojima se spominju zajedno muški i ženski likovi.

Rodna asimetrija na štetu ženskih likova ponavlja se i u naslovima priča u kojima su muški likovi zastupljeni čak četiri puta više od ženskih likova (slika 9).



Slika 9. Zastupljenost likova po spolu u naslovu priče, N=20

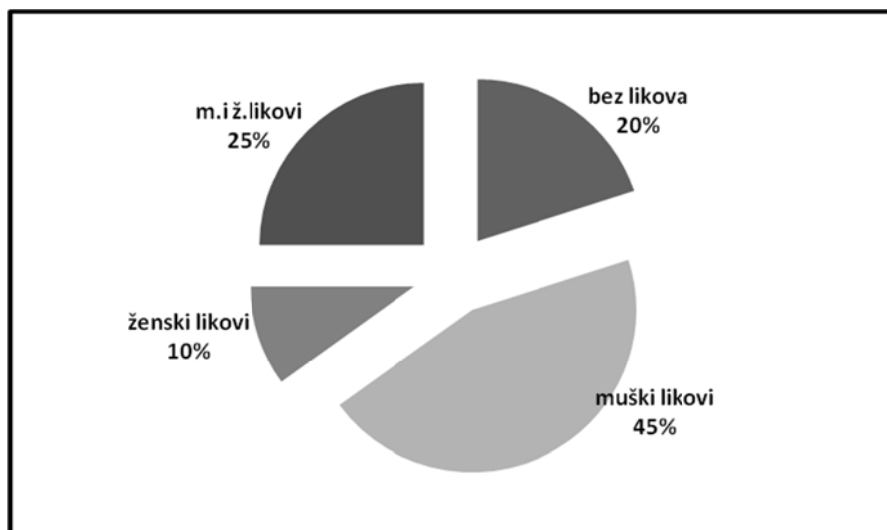
4.6. Zastupljenost likova po spolu u likovnoj opremi priče

Poruku priče o rodnim ulogama može snažno priopćavati i slikovni prikaz, zahvaljujući neposrednosti vizualnog opažanja. Stoga smo u analizu uključili i slikovne prikaze koji su pratili priče, budući da su i oni mogli pružati obrasce rodnih uloga s kojima će se djeca identificirati. Slikovni prikazi u pričama se javljaju kao obojeni crteži, a zauzimaju od jedne trećine do jedne polovice površine teksta priče. Od dvadeset slikovnih prikaza, na njih devet (45%) prikazani su samo muški likovi koji uključuju odrasle muške osobe, djecu, personificirane životinje muškog roda te skupine muških likova. Od ukupnog broja slikovnih prikaza s muškim likovima, u tri priče prikazana je odrasla muška osoba zajedno s personificiranom životinjom (Tamjankovo svjedočenje; Nezahvalni konj; Trik), u jednoj priči prikazana je samo personificirana životinja (Čupkove nevolje), u četiri priče prikazano je od jednoga do četiri muška odrasla lika (Pinhas brzonogi i Dizma sućutni; Nalivpero dobra srca; Zemlja patuljaka; Tajni recept), a samo je jedan prikaz s likom dječaka (Kako je Miro sanjao nebo). Kako su muški odrasli likovi pretežni nositelji radnje u pričama, očekivana je njihova dominacija u slikovnim prikazima, gdje se javljaju u sedam od devet prikaza s muškim likovima.

U pet priča (25%) slikovno su prikazani zajedno muški i ženski likovi, od kojih je po jedan slikovni prikaz majke i sina (Suze), majke s dječakom i djevojčicom (Najljepši rođendan), Gospe i dječaka (Gospina pomoć), jedna skupina muških i ženskih likova (Kako putuje dobrota) te jedan prikaz djeda i bake (Šapat koji grije srca). Kod zajedničkog prikaza muških i ženskih likova prevladava prikaz likova povezanih uz obitelj (majke s djecom, baka i djed).

U dvije priče (10% od ukupnog broja) slikovno su prikazani samo ženski likovi (Mišja posla i Zlatno jaje), koji su uključivali po jedan dječji i odrasli lik te dvije personificirane životinje. Ostale četiri priče (20%) u slikovnim prikazima nisu uključivale ljudske ili personificirane likove (Kamen ljubavi, Baštinik, Kako je dječak otjerao zimu, Miljenica proljeća) (Slika 10).

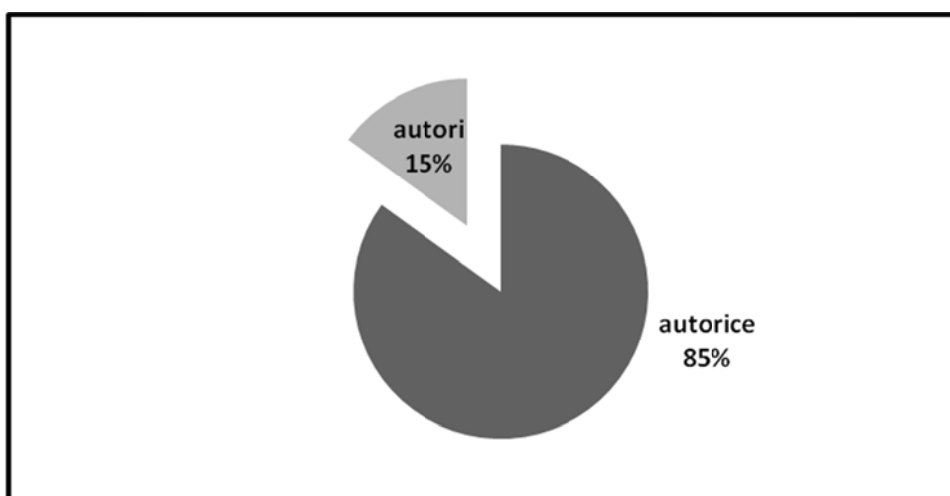
Analiza slikovnih prikaza pokazuje da je, iako su muški likovi kao nositelji radnje u pričama tripud više zastupljeni nego ženski likovi, u slikovnim prikazima zastupljenost muških likova čak četiri puta veća od ženskih likova. Pritom prevladavaju likovi odraslih muškaraca, a prate ih likovi personificiranih životinja muškog roda, dok se likovi dječaka javljaju zajedno s likovima majki, a samo u jednom slučaju dječak je samostalan lik. I kod slikovnih prikaza dječjih likova ponavlja se rodna asimetrija na štetu djevojčica. No kod slikovnih prikaza s dječjim likovima istog spola prisutna je po jedna priča sa slikovnim prikazom dječaka (Kako je Miro sanjao nebo) i jedna priča sa slikovnim prikazom djevojčice i personificiranim likom životinje ženskog roda (Mišja posla). Rodna asimetrija na štetu ženskih likova u slikovnim prikazima donekle se ublažava muškim i ženskim likovima koji se zajedno pojavljuju u slikovnim prikazima u pet priča.



Slika 10. Zastupljenost muških i ženskih likova u slikovnim prikazima prema ukupnom broju priča, N=20

4.7. Spol autora priče

Analiza zastupljenosti autora i autorica priča pokazuje da autorice znatno prevladavaju nad autorima. Naime od dvadeset priča tri su priče potpisala dva autora, a preostale priče dvije autorice, od kojih je njih četrnaest napisala jedna autorica. Budući da u pričama prevladava stereotipni rodni obrazac karakterizacije likova uz rodnu asimetriju na štetu ženskih likova, može se zaključiti da upravo autorice promiču rodne stereotipe kao uzore za identifikaciju dječaka i djevojčica. To pokazuje da su i one same pod utjecajem rodnih stereotipa, čime pridonose marginalizaciji ženskih likova. Razloge takvog pristupa autorica bilo bi također interesantno istražiti (slika 11).



Slika 11. Zastupljenost autora priča prema spolu, N=20

Zaključak

Rezultati analize ukazuju na dominaciju muških likova u odabranim Makovim pričama. Rodna asimetričnost na štetu ženskih likova očituje se u tome što su ženski likovi tri do četiri puta manje zastupljeni u odnosu na muške likove. Ženske likove nalazimo tri puta manje zastupljene u ukupnom uzorku analiziranih priča i triput manje među glavnim likovima. Nadalje, ženski su likovi četiri puta manje prisutni od muških likova u naslovima priča i slikovnim prikazima uz priče, s tim da je rodna asimetrija ženskih likova u slikovnim prikazima nešto manja, jer se u četvrtini tih prikaza muški i ženski likovi nalaze zajedno.

Velika većina glavnih likova odrasli su muški likovi različitih zanimanja. Oni imaju vodeću ulogu u opisanim događajima u pričama (rješavanje problema, spašavanje drugih i sl.), čime se ostavlja dojam nezamjenjivosti muškarca za ishod opisane radnje, a time i za događaje u stvarnom životu. U odnosu na psihosocijalne osobine muških likova, kod polovice je likova zastupljenost „muških i „ženskih“ osobina uravnotežena, što je pridonijelo manjoj stereotipizaciji muških likova, a time u većem postotku i oslobađanju od strogo tradicionalnih rodni uloga.

U usporedbi s muškim likovima, ženski su likovi marginalizirani i u većem postotku od muških likova uklopljeni u stereotipne uloge. To potvrđuje i izrazito veća učestalost pripisivanja tradicionalnih rodni osobina ženskim likovima, kao što su brižnost, emotivnost, služenje drugima i suradnja s drugima. Odrasle ženske likove nalazimo najčešće u ulozi majke, dok se drugi ženski likovi obično pojavljuju kao članovi užeg ili šireg obiteljskog okruženja. Za razliku od muških likova, ženski su likovi u ovim pričama u većem postotku vezani uz tradicionalne rodne uloge, što je odraz veće društvene kontrole nad ženama.

Obrasci socijalizacije u rodne uloge koje prenose odrasli likovi različiti su za dječake i djevojčice. Dječacima se nude javne i aktivne uloge muškaraca koje su važne za širu zajednicu, dok se djevojčicama kroz mali broj ženskih likova pretežno nudi rodni obrazac žene vezane uz obitelj, koja je u javnosti nevidljiva i manje važna za društvena događanja nego muškarac.

U Maku se, kao listu namijenjenom pretežno djeci, očekivala i veća zastupljenost dječjih likova u analiziranim pričama. Suprotno očekivanjima, dječji glavni likovi podzastupljeni su u usporedbi s odraslim likovima, pri čemu je primjetna asimetrija na štetu djevojčica. Naime glavni likovi dječaka javljaju se pet puta više od djevojčica. Samo je u jednoj od dvadeset analiziranih priča glavni lik pripao djevojčici. Što se tiče psihosocijalnih osobina, među dječjim i personificiranim likovima životinja diskriminacijski obrazac nešto je slabiji, što ukazuje da je rodno stereotipna podjela uloga ublažena kad su glavni likovi djeca i personificirani likovi životinja.

Zanimljiv je i podatak da su veliku većinu priča napisale autorice, što sugerira da i one same promatraju ženske i muške uloge kroz prizmu rodnih stereotipa, čime aktivno pridonose diskriminacijskom modelu rodne socijalizacije preko kojega djeca i mladi uče prihvaćati podređen položaj žene kao normalno društveno stanje.

Sumirajući rezultate analize Makovih priča nameće se zaključak da patrijarhalno nasljeđe i dalje snažno utječe na društvene vrijednosti. To se vidi u održavanju tradicionalne podjele rodnih uloga, koje se prenose, usvajaju i učvršćuju i preko pojedinih tekstova, primjerice priča u dječjim medijima, uključujući i Mak.

Uzimajući u obzir da se Nacionalni okvirni kurikulum zalaže za odgoj i obrazovanje učenika u skladu s poštivanjem i promicanjem ljudskih prava, što su i ciljevi vjerskog odgoja, te uzimajući u obzir znanstvene spoznaje o posljedicama koje rodno stereotipna dječja literatura ima na djecu i mlade, razvidno je da se iz ovoga nameće odgovorna zadaća svim socijalizacijskim čimbenicima. Naime uz trajno izgrađivanje društvene svijesti o nužnosti uspostavljanja pravednih rodnih odnosa potrebno je započeti u najranijoj dobi djeteta s razvijanjem osjetljivosti prema rodnoj problematici, kao i s promicanjem pravednih rodnih odnosa.

Budući da je poziv Crkve usmjeren prema izgrađivanju civilizacije ljubavi, a time i trajnom razotkrivanju i dokidanju svakog oblika nepravde, za očekivati je da će i katolički dječji časopis, inspiriran humanim i evanđeoskim vrijednostima, sustavnije pristupati problematici rodnih odnosa „i u njima prisutnih nepravednih struktura te ih mijenjati preobrazbenom snagom Kristove poruke spasenja“ (Filipović, 2008: 170).

Literatura:

1. Adams, M., Walker, C., O Conell, P. (2011) *Invisible or Involved Fathers? A Content Analysis of Representation of Parenting in Young Children s Picturebooks in the UK*. *Sex Roles*: Springer, Vol. 65, 259-270.
2. Anderson, D.A. and Hamilton, M. (2005) *Gender Role Stereotyping of Parents in Children s Picture Books: The Invisible Father*. *Sex Roles*: Springer, Vol. 52, 145-151.
3. Anić, R. (2003) *Više od zadanog, Žene u Crkvi u Hrvatskoj u XX. stoljeću*. Split: Franjevački institut za kulturu mira.
4. Anić, R. (2008) Između emancipacije i ravnopravnosti. U: Čovo, A., i Mihalj, D.,(ur.), *Muško i žensko stvori ih, žene i muškarci u življenju i službi Božjeg poslanja*: zbornik radova, Split: Franjevački institut za kulturu mira, str. 33-75.
5. Anić, R. (2011) *Kako razumjeti rod? Povijest, rasprave i različita razumijevanja u Crkvi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

6. Baloban, J. (1990) Pokoncilska situacija žene u Hrvata, *Bogoslovska smotra*. Zagreb, god. LX, sv. 3(4), str. 257-271.
7. Baranović, B. (2000) *Slika žene u udžbenicima književnosti*. Zagreb: IDIZ.
8. Bettelheim, B. (2004) *Smisao i značenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić.
9. Čovo, A., i Mihalj, D.,(ur.) (2008) *Muško i žensko stvori ih, žene i muškarci u življenju i službi Božjeg poslanja*: zbornik radova. Split: Franjevački institut za kulturu mira.*Drugi vatikanski koncil, dokumenti* (2008) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
10. Filipović, A.T. (2008) Žene u Crkvi u Hrvatskoj-ne/zadovoljne svojim položajem? Auto/percepcija žena i muškaraca o ne/ravnopravnosti položaja žena i muškaraca u Crkvi u Hrvatskoj. U Čovo, A., i Mihalj, D.,(ur.), *Muško i žensko stvori ih, žene i muškarci u življenju i službi Božjeg poslanja*: zbornik radova. Split: Franjevački institut za kulturu mira, str. 165-185.
11. Filipović, A.T. (2009) Vjeronauk, razvoj škole i rodna perspektiva. *Kateheza*. Zagreb, god. 31, sv. 1 (4), str. 84-86.
12. Filipović, A.T. (2011) *U službi zrelosti vjere i rasta osoba, Katehetska i religijskopedagoška promišljanja u suvremenom kontekstu*. Zagreb: Glas koncila.
13. *Gender Mainstreaming an Overview* (2002) United Nations, New York, URL: <http://www.un.org/womenwatch/osagi/conceptsanddefinitions.htm>; 10.3.2012.
14. Kamenov, Ž. i Galić, B., (ur.) (2009) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.
15. Kortenhaus, C. and Demarest, J. (1993) Gender Role Stereotyping in Children s Literature: An Update, *Sex roles*: Springer, Vol. 28., 219-232.
16. Nacionalni okvirni kurikulum (2010) Republika Hrvatska, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
17. Oskamp, S., Kaufman, K., Wolterbeek, L.A., (1996) Gender Role Portrayals in Preschool Picture Book, *Handbook of Gender Research*, Vol. 11., 27-39.
18. Peterson, S.B. i Lach, M.A. (1990) Gender Stereotypes in Children s Book: Their Prevalence and Influence on Cognitive and Affective Development. *Gender and Education*: Routledge, Vol 2., 185-197.
19. *Program katoličkog vjeronauka u osnovnoj školi* (2003). Zagreb: Hrvatska biskupska konferencija.
20. Wharton, S., (2005) Invisible Females, Incapable Males: Gender Construction in a Children s Reading Scheme. *Language and Education*, Vol. 19, 238-251.

PRILOZI

Prilog 1.

Instrument kodiranja

I. Čestice od 1-10 odnose se na ukupan broj likova u pričama:

1. ukupan broj likova muškog roda – odrasli
2. ukupan broj likova muškog roda – djeca
3. ukupan broj likova ženskog roda – odrasli

4. ukupan broj likova ženskog roda – djeca
5. ukupan broj personificiranih likova životinja muškog roda
6. ukupan broj personificiranih likova životinja ženskog roda
7. skupine likova muškog roda (ljudski i personificirani)
8. skupine likova ženskog roda (ljudski i personificirani)
9. skupine muških i ženskih likova (ljudski i personificirani)
10. likovi bez određenog roda

II. Čestice 11-19 odnose se na ukupan broj glavnih likova u svakoj priči:

11. likovi muškog roda – odrasli
12. likovi muškog roda – djeca
13. likovi ženskog roda – odrasli
14. likovi ženskog roda – djeca
15. personificirani likovi životinja muškog roda
16. personificirani likovi životinja ženskog roda
17. skupine likova muškog roda
18. skupine likova ženskog roda
19. mješovite skupine likova muškog i ženskog roda

III. Čestice 20-39 odnose se na psihosocijalne osobine glavnih likova (prema Oskamp i sur., 1996: 35)

20. ovisan/ovisna
21. neovisan/neovisna
22. surađuje
23. kompetitivan/kompetitivna
24. upravlja drugima
25. podložan/podložna
26. ustrajan/ustrajna
27. istražuje
28. kreativan/kreativna
29. oponaša
30. brižan/brižna
31. agresivan/agresivna
32. emotivan/emotivna
33. aktivan/aktivna
34. pasivan/pasivna
35. spašava druge
36. služi drugima
37. prijateljuje s vršnjacima istog spola
38. ima tradicionalnu rodnu ulogu
39. ima netradicionalnu rodnu ulogu

IV. Čestice 40-48 odnose se na stereotipne i nestereotipne uloge likova:

40. stereotipne uloge odraslih muških likova
41. stereotipne uloge muških likova djece
42. stereotipne uloge personificiranih likova životinja muškog roda

43. nestereotipne uloge odraslih muških likova
44. nestereotipne uloge muških likova djece
45. nestereotipne uloge personificiranih likova životinja muškog roda
46. stereotipne uloge odraslih ženskih likova
47. stereotipne uloge ženskih likova djece
48. stereotipne uloge personificiranih likova životinja ženskog roda
49. nestereotipne uloge odraslih ženskih likova
50. nestereotipne uloge ženskih likova djece
51. nestereotipne uloge personificiranih likova životinja ženskog roda

V. Čestice 52-55 odnose se na zastupljenost likova po spolu u naslovu priče:

52. muški likovi u naslovu
53. ženski likovi u naslovu
54. muški i ženski likovi u naslovu
55. neutralni naslovi, bez muških ili ženskih likova

VI. Čestice 56-64 odnose se na zastupljenost likova po spolu u likovnoj opremi priče:

56. likovi muškog roda – odrasli
57. likovi muškog roda – djeca
58. likovi ženskog roda – odrasli
59. likovi ženskog roda – djeca
60. personificirani likovi životinja muškog roda
61. personificirani likovi životinja ženskog roda
62. skupine likova muškog roda
63. skupine likova ženskog roda
64. skupine likova muškog i ženskog roda.

VII. Čestice 65-66 odnose se na spol autora priče:

65. muškarac kao autor priče
66. žena kao autorica priče

Prilog 2.

Uzorak priča iz katoličkog mjesečnika za djecu *Mali koncil* (Mak)

1. Tomić, Sonja, Tamjankovo svjedočenje, 2009/1.
2. Noršić, Iva, Šapat koji grije srca, 2009/2.
3. Katić, Zoran, Suze, 2009/3.
4. Tomić, Sonja, Pinhas brzonogi i Dizma sućutni, 2009/4.
5. Katić, Zoran, Kamen ljubavi, 2009/5.
6. Tomić, Sonja, Baštinik, 2009/6.
7. Noršić, Iva, Kako putuje dobrota, 2009/9.
8. Noršić, Iva, Nezahvalni konj, 2009/10.
9. Noršić, Iva, Čupkova nevolja, 2009/11.
10. Noršić, Iva, Nalivpero dobra srca, 2009/12.

11. Noršić, Iva, Mišja posla, 2010/1.
12. Noršić, Iva, Kako je dječak otjerao zimu, 2010/2.
13. Noršić, Iva, Miljenica proljeća, 2010/3.
14. Rabar, Josip, Sanko, Kako je Miro sanjao nebo, 2010/4.
15. Noršić, Iva, Gospina pomoć, 2010/5.
16. Noršić, Iva, Zlatno jaje, 2010/6.
17. Noršić, Iva, Zemlja patuljaka, 2010/9.
18. Noršić, Iva, Tajni recept, 2010/10.
19. Noršić, Iva, Trik, 2010/11.
20. Noršić, Iva, Najljepši rođendan, 2010/12.

Gender Sensitivity in the Catholic Monthly for Children and Youth “Mali koncil”

Summary: The aim of this research was to promote gender sensitivity in the field of religious education. For this purpose we have analysed the content of 20 short stories published between 2009 and 2010 in “Mali koncil – Mak” magazine, the Croatian Catholic monthly targeted at youth. The goal was to research whether gender sensitive or stereotyped approach was used in the portrayal of characters and their prevalence in the stories, as well as to see what kind of stereotyped gender roles were offered to young boys and girls. The result of the content analysis has shown a clear domination of male roles in the stories, as well as gender asymmetry. The bias toward males and against females is demonstrated through the fact that the males are three times more likely to be the main characters of the story and in the total sample of stories, and are four times more likely to be represented in titles and illustrations that supplement the stories. Stereotypical gender roles are given in higher percentage to female characters than male and more prominent attribution of traditional gender roles to female characters can be observed. Along with male characters, children and personified animals are less exposed to stereotyping. As most of the stories were written by women, it can be concluded that female writers, by portraying their male and female roles through gender stereotypes, add to the promotion of gender stereotypes in the stories themselves. According to the Croatian National Curriculum which advocates an education based on the promotion of mutual respect and human rights, all socialization factors should have a permanent task to sensitize the population to gender issues and to promote fair gender relationships from the earliest age. It is therefore to be expected that the educational role of the Church in the building of a fairer society will be achieved more intensively by promoting equal gender roles, including through the monthly magazine Mak.

Keywords: discrimination, gender role, gender sensitivity, gender stereotypes, religious education, socialisation, stories for children.

Geschlechterempfindsamkeit im katholischen Kinder- und Jugendmagazin „Mali koncil“

Zusammenfassung: Das Thema dieser Untersuchung war die Förderung der Geschlechterempfindsamkeit im Bereich der Religionserziehung, wobei der Inhalt von zwanzig im kroatischen katholischen Kinder- und Jugendmagazin „Mali koncil - Mak“ veröffentlichten Kindererzählungen im Zeitraum zwischen 2009 und 2010 analysiert wurde. Das Ziel war zu untersuchen, ob bei dem Vorkommen der Charaktere und bei ihrer Schilderung in den Erzählungen Geschlechterempfindsamkeit oder Vorstellungsklischees bestehen und welche Identifikationsmuster der Geschlechterrollen den Jungen bzw. Mädchen angeboten wurden. Das Untersuchungsergebnis der Inhaltsanalyse weist auf die Domination der männlichen Charaktere, sowohl die dreimal größere Geschlechterasymmetrie zu Gunsten der männlichen Hauptcharaktere im Vergleich zu den vorkommenden weiblichen im gesamten gewählten Untersuchungsmuster als auch die viermal weniger vorkommenden weiblichen Charaktere in Titeln und Bilderdarstellungen zu den Erzählungen. Die klischeeisierten Geschlechterrollen werden neben traditionellen Geschlechtereigenschaften in größerem Anteil den weiblichen Charakteren zugeschrieben. Neben männlichen Charakteren werden auch Kinder- und personifizierte Tiercharaktere weniger klischeehaft dargestellt. Da die meisten Erzählungen von Schriftstellerinnen geschrieben wurden, geht hervor, dass sie alleine aus dem Blickwinkel der Geschlechtervorurteile, Männer- und Frauenrollen betrachtend, zu ihrer Förderung beitragen. Laut Nacionalni okvirni kurikulum (dem Nationalen allgemeinen Curriculum), das die Erziehung und die Ausbildung in Übereinstimmung mit den Menschenrechten und Menschenachtung fordert, haben alle Sozialisierungsfaktoren ab dem frühesten Kindesalter eine dauerhafte Aufgabe für die Geschlechterproblematik zu sensibilisieren und gerechte Geschlechterbeziehungen zu fördern. Es ist zu erwarten, dass die Kirche ihre Erziehungsrolle im Aufbau einer gerechteren Gesellschaft intensiver durch die Förderung der gerechten Geschlechterbeziehungen auch im Monatsmagazin „Mak“ übernimmt.

Schlüsselbegriffe: Kindererzählungen, Diskrimination, Religionserziehung, Geschlechterempfindsamkeit, Geschlechterrollen, Sozialisation, Vorstellungsklischees.